

Роль функціонально-комунікативного підходу до вивчення лексики і фразеології у фаховій підготовці майбутнього вчителя-словесника

Зростання місця і ролі вчителя-словесника в умовах розвитку незалежної Української держави зумовлено сучасними вимогами до мовно-мовленнєвої підготовки учнів, які повинні стати активними, всебічно розвиненими громадянами цієї держави, здатними реалізувати себе в усіх, без винятку, сферах суспільного життя.

Проблема фахової підготовки майбутніх учителів-словесників у сучасній лінгводидактиці не нова, хоча й набуває дедалі більшої актуальності. Вона все більше цікавить лінгводидактів (М.Вашуленко, Л.Паламар, Т.Донченко, В.Каліш та ін.), про що свідчать публікації останніх років у науково-методичній літературі.

Метою нашого дослідження є визначення ролі функціонально-комунікативного підходу до вивчення лексики і фразеології у фаховій підготовці майбутнього вчителя-словесника (на основі роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка).

Перед учителем-словесником сьогодні стоїть завдання не просто дати учням певні знання з української мови, а виховати мовну особистість, здатну володіти усіма мовними засобами в різноманітних мовленнєвих ситуаціях. Тому сучасні вимоги до мовно-мовленнєвої підготовки учнів загальноосвітніх шкіл потребують якісно нової підготовки майбутнього вчителя-словесника, який повинен не лише сам здобути необхідні лінгвістичні знання, а й навчитися бездоганно володіти ними у власному мовленні, що послужить, передусім, однією з умов формування мовлення учнів, для яких учитель є взірцем у всьому. Здійснити це можливо на основі застосування функціонально-комунікативного підходу до вивчення мовних явищ, який уже активно впроваджується у практику роботи загальноосвітніх шкіл і повинен зайняти належне місце у практиці викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі, зокрема у фаховій підготовці майбутнього вчителя-словесника.

Це вимагає перегляду чинних програм для вищих навчальних закладів з основних лінгвістичних дисциплін, зокрема з сучасної української літературної мови (остання затверджена Міністерством освіти УРСР ще у 1988 році). Проблеми невідповідності таких програм і програм з рідної мови для загальноосвітніх шкіл, а також необхідність створення нових програм для ВНЗ уже обґрунтовувалися автором [1-2]. Нами було запропоновано відповідні експериментальні програми, що передбачають вивчення лексики і фразеології на основі функціонально-комунікативного підходу. Їх впровадження у практику роботи здійснено на базі філологічного факультету (з 2007 року – ННІ філології та журналістики) Житомирського державного університету.

Сучасному майбутньому вчителю, як, до речі, і школяреві, мало лише вивчити лінгвістичний матеріал, на що нас орієнтував традиційний, системний, підхід, йому необхідно навчитися набуті знання застосовувати на практиці – у процесах спілкування в усіх, без винятку, комунікативних ситуаціях, тобто на основі функціонально-комунікативного підходу, який „допомагає засвоїти мову як засіб спілкування на основі практичного засвоєння мовного матеріалу, розширення і поглиблення пізнавальних здібностей студентів” [3, с. 12] завдяки тому, що „він передбачає доцільне використання мови, що вивчається, вибір прийомів, способів поєднання матеріалу і зміст” [3, с. 27]

Разом із тим, зміст навчального матеріалу повинен бути якомога більше наближений до сучасного стану науки, що передбачає поєднання традиційного, системного, вивчення лінгвістичного матеріалу із засвоєнням його функціональних властивостей, тобто орієнтацію на сучасні тенденції розвитку лінгвістики і лінгводидактики. У контексті цього варто наголосити, що кінцевою метою вивчення лінгвістичного матеріалу повинно стати не лише його засвоєння, а створення моделі діяльності, яка передбачає застосування набутих знань у процесах мовленнєвої комунікації. А для цього необхідно створити таку систему роботи, яка передбачала б, передусім, різноманітні мовленнєві ситуації, у яких реалізуються набуті знання, уміння й навички. Потрібно носіїв мови спонукати до свідомого використання мовних одиниць у мовленні, до розуміння їх ролі й функціональних властивостей.

Досвід роботи показує, що студенти в результаті системного вивчення лінгвістичного матеріалу практично не використовують фразеологізми у власному мовленні; функціонально-комунікативний підхід до вивчення мови якраз і сприяє виробленню у майбутніх учителів умінь і навичок вільного, доречного, стилістично виправданого володіння усіма виражальними засобами мови, у тому числі й лексико-фразеологічними, без спеціальних на те установок.

Як ми вже зазначали, функціонально-комунікативний підхід базується на системному вивченні лінгвістичного матеріалу, тому при розробці програми ми спиралися на принцип системного вивчення матеріалу, що передбачає передусім вивчення теоретичного матеріалу, адже, на думку В.В.Давидова, „теоретичний матеріал повинен складати основу формування в дітей повноцінних навичок..., а його засвоєння – вихованню самостійності в навчальній роботі. Зміст таких навчальних курсів підпорядкований логіці предмету (з урахуванням, безумовно, законів засвоєння), а не вузьким вимогам, що впливають із необхідності сформуванню певний набір практичних навичок [4, с. 25]

У зв'язку з цим останнім часом усе більше уваги звертається не лише на вивчення окремих лінгвістичних одиниць і явищ, а й на усвідомлення специфіки їх функціонування у мовленні, що зумовлює не тільки системне вивчення мовних явищ, а й функціонально-комунікативну (функціонально-діяльнісну) спрямованість у навчанні мови, адже мова у дії,

тобто мовлення, все активніше виступає об'єктом діяльності, а навчання мови – цілеспрямованим процесом, в якому взаємодіють викладачі і студенти вищих навчальних закладів, як, до речі, учителі й учні в середніх навчальних закладах. Саме під керівництвом викладача студенти не лише вивчають мову, а й у процесі науково-пізнавальної діяльності розвивають активність, самостійність, творчі здібності.

Основний напрямок у навчанні мови визначається специфікою її комунікативної функції і сприяє ознайомленню учнів із різними типами і формами мовленнєвої комунікації. Цій меті необхідно підпорядкувати весь процес навчання мови, який спрямований у кінцевому результаті на вільне застосування набутих знань, умінь і навичок у процесах комунікації, що можливе лише в єдності мовної освіти і мовленнєвого розвитку школярів.

Задля реалізації комунікативної змістової лінії важливим є вивчення всіх без винятку мовних одиниць, але особливу увагу, на нашу думку, слід приділити вивченню лексико-фразеологічних одиниць – їх функцій і виражальних можливостей. Адже слово (і фразеологізм) виступає основною номінативною одиницею, яка служить для утворення комунікативних одиниць – речень і текстів, а отже, є засобом творення та вираження думки. Саме в реченні, яке функціонує в певному контексті, розкриваються потенційні можливості лексико-фразеологічних одиниць. Слово ж є основною одиницею мови й мовлення, без якої неможливо уявити процес мовленнєвої комунікації. Нас у дослідженні цікавлять слово і фразеологізм, передусім, як одиниці мовлення, які, будучи засобом комунікації, виявляються у процесах мовленнєвої діяльності. Лексико-фразеологічні одиниці варто вивчати в єдності теоретичного матеріалу, їх функціональних властивостей, процесів реалізації у конкретних мовленнєвих ситуаціях. Тому суть цих одиниць стає зрозумілою лише в текстах, які виступають складними комунікативними одиницями найвищого порядку, що породжується учасниками комунікативного акту; саме завдяки тексту реалізується задум висловлення

У процесі мовленнєвої діяльності людина завдяки мові проявляє себе у комунікації, елементами якої виступає текст. Засобами реалізації тексту якраз і служать одиниці мови, серед яких чи не найважливіше місце займають одиниці лексико-фразеологічного рівня, адже саме від знання цих одиниць та вміння їх правильно, точно, доречно використовувати у мові залежить уміння висловлювати власні думки та почуття, передавати їх найтонші відтінки. Доречне і точне вживання лексики та фразеології рідної мови показує багатство думки мовців, надає мовленню чіткості, образності, виразності та національного колориту.

Тому ми пропонуємо систему роботи щодо реалізації функціонально-комунікативного підходу до вивчення лексики і фразеології проводити за двома напрямками: у ході системного вивчення розділів „Лексикологія” і „Фразеологія” і постійно протягом вивчення всіх інших (без винятку) розділів курсу сучасної української літературної мови, що передбачає, з одного боку, системне вивчення лінгвістичного матеріалу з урахуванням

найновіших досягнень лінгвістичної науки, а з іншого – формування і вдосконалення лінгвістичних умінь і навичок вільного, точного, доречного, стилістично правильного вживання лексико-фразеологічних одиниць у процесах спілкування. Усі запропоновані види робіт передбачали поєднання мовленнєвих завдань, спрямованих на реалізацію комунікативної змістової лінії, із мовними, спрямованими на формування умінь і навичок відповідно до завдань, передбачених чинною програмою.

Пропонована система роботи базується також на принципах співтворчості і співпраці викладача та студентів, що повинні взаємодіяти на паритетних засадах і бути однаковою мірою зацікавленими в результатах цієї діяльності

Ефективність упровадження функціонально-комунікативного підходу до вивчення лексики і фразеології у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників доведено у ході читання відповідних лінгвістичних дисциплін і спецкурсів у ЖДУ. Результати роботи щодо впровадження функціонально-комунікативного підходу у процесі вивчення лексики і фразеології у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників показали, що студенти експериментальних груп мають значно вищий (порівняно із студентами контрольних груп) рівень володіння лексико-фразеологічними уміньми і навичками: вони краще висловлюють власну думку в будь-якій ситуації спілкування, використовуючи при цьому різноманітні виражальні можливості мови: багаті синонімічні ряди, вільне вживання фразеологізмів без відповідних на те установок тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Янчук Н.В. Теоретичні засади та умови впровадження „Програми експериментального вивчення слова та фразеологізму” у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників” // Проблеми педагогічної освіти в полікультурному просторі України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (22 – 23 травня 2007 року). – Житомир, 2007. – С. 149 – 153
2. Янчук Н.В. Програма експериментального вивчення слова і фразеологізму в аспекті функційно-комунікативного вивчення мови // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 3. – С. 14 – 17.
3. Паламар Л.М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості: Автореферат дис. ... д-ра пед наук. – К., 1997. – 48 с.
4. Давыдов В.В. проблемы развивающего обучения. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.